

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Ecclesiasticae Pars ...

HISTORIAE EC||CLESIASTICAE PARS || PRIMA, QVA CONTI-||NENTVR ||
Eusebij cognomento Pamphili Cæsareæ Palæ-||stinæ Episcopi lib. 10.||
Eiusdem de vita Constantini magni lib. 4.|| Oratio Constantini magni ad
sanctoru[m] cœtu[m].|| Oratio eiusdem Eusebij in laudem Constanti-||ni
magni ad trigesimum ...

Christopherson, John

[Köln], 1569

Evsebii Pamphili Episcopi Caesariae Palestinae, De Vita Dini Constantini
Imperatoris, Liber quartus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29861

EVSEBII PAM-
PHILI EPISCOPI CAESA-
RIAE PALESTINAE, DE VITA
Dini Constantini Imperatoris,
Liber quartus.

*Quemadmodum muneribus & dignitatum access-
sionibus multos honorifice affecerit.*

CAPVT I.

Antis igitur & tam præclaris rebus ab Imperatore gestis ad coædificationem & gloriam ecclesiæ Dei: cum omnia consilia sua ad gloriosam famam doctrinæ seruatoris nostri referret: tamen ne externa quidem negocia neglexit: Sed in his etiam omnes gentes creberimis, continuis, variisq; beneficiis affecit. Qua in re partim quidem se paterna quadam erga omnes cura affici ostendit: partim vero familiares suos variis honoribus decorauit: quos illi alto & excelso animo in omnes conferebat. Neque sane cuiquam aliquid ab imperatore postulanti denegatum est: nec cuiusquam spes aliquid ab eo beneficium expectantis frustrata est. Nam alios pecuniis, alios amplissimis possessionibus locupletabat: multos prætoriam authoritatem, multos senatoriis officiis, multos etiam consulari dignitate ornauerat: duces vero plures ab eo constituti sunt. Jam comitum, alios in primo ordine collocauit: alios in secundo: alios item in tertio. Atque ista ratione alij prope infiniti clarissimos honores adepti sunt. Nam ut plurimos honoribus afficeret diuersos dignitatum gradus Imperator excogitauerat.

601-

Condonatio quartæ partis tributorum.

CAP. II.

QVanto autem studio curauerit, vt & plebem & inferiorum hominũ animos exhilararet, vel ex vno exemplo quod erat, & ad vitam commodissimum, & ad omnes etiam perueniebat, hodieq; durat, facile perspicere licet. Nam cum annua ei tributa, agrorum nomine penderentur, quartam his detractam partem, agrorum possessoribus donauit: vt annuam detractationem ad calculum reuoanti, facile appareret frugum dominos quarto quouis anno apendẽdo tributo fore leuatos: Id quod etiam lege firmatũ, & in omne reliquum tempus stabilitum, non uiuentibus solum, sed etiam eorum liberis & successoribus indelebilem & perennem beneficentiam præstitit.

Adequationes tributorum granium.

CAP. III.

CVM vero nonnulli agrorum metationes à superioribus imperatoribus factas reprehenderent: hisq; fines suos premi quereretur: hic rursus arbitros misit: qui re diligenter inspecta postulantes illæsos præstarent.

Quod pecuniariis iudiciis conuictos, ipse propriis facultatibus subleuauit.

CAP. IIII.

CAeterorum causas pecuniarias ipse imperator audiens cum minimè uellet vt qui causa cecidissent deteriori conditione discederent: libenter eis ex suis bonis nõnunquam agros, aliquando pecunias largiebatur: vt iudicio conuictus, quoniam dignus est habitus, vt in conspectũ imperatoris ueniret: non minore cum lætitia discederet, quàm qui causam erat adeptus. Etenim cum non decere existimaret, vt qui coram tanto imperatore compareret, demisso & lugubri animo dimitteretur: ista ratione perfecit, vt utraq; pars sereno placidoq; vultu iudicio liberaretur. Ita accidit vt hanc animi in imperatore celsitudinem omnes admirarentur.

002 scybas

EVSEBII DE VITA

*Scytharum subactio per signum crucis nostræ
deuictorum. CAP. V.*

IAM verò quid attinet illa minime necessaria recensere, quemadmodum barbaras & immanes gentes sub Romanum imperium subiecerit: & ut Scytharum & Sauromatarum nationes, qui nunquam parere populo Romano didicerant, primus eis sub iugum miserit, coegeritque eos vel inuitos profiteri Romanos esse rerum dominos. Nam cum superiores imperatores vegetalia Scythis perfoluerent: ipsique Romani à barbaris seruitute preesi quotannis tributa penderent: cum hæc conditio imperatori minime ferenda videretur, alienumque existimaret ab omnium gentium victoris dignitate, perinde ut maiores suos tributum pendere: seruatoris sui ope presidioque confusus, triumphale illud signum contra istos etiam obtendens breui spacio omnes superauit: & reluctantes quidem armata manu coercens: reliquos prudentibus legationibus placans, ab inculta & fera vita ad humanam ciuilemque traduxit. Atque ita tandem aliquando Romanis Scythæ parere didicerunt.

*Sauromatarum subactio per seruorum contra dominos
tumultum. CAP. VI.*

SAUROMATAS vero Deus ipse imperatoris pedibus substravit: quos barbara superbia elatos, hoc modo fregit & cooperisit. Cum à Scythis Sauromatæ inuaderentur: seruosque suos cogerentur armare, ut eorum vim & impetum repellerent: postquam penes seruos victoria constitisset: hij iam eadem arma, quibus contra hostem vsi sunt, in dominos conuertunt, omnesque suis sedibus & domiciliis deturbant. At domini salutis portum præter Constantinum reperiebant nullum. Is cum solitus esset salutem dare miseris: omnibus in Romanam regionem receptis: quos idoneos reperibat, in suorum militum ordines referebat: reliquis vero ad necessarios vitæ vsus agros ad colendum diuidebat: ut fortunatè & feliciter hanc sibi calamitatem accidisse faterentur, quando immanem feritatem cum Romana libertate commutassent. Sic Deus immanium barbarorum vniuersas gentes imperatori parere fecit.

Vario.

*Variorum barbarorum legationes, & hiis
ab imperatore tributa munera.*

CAP. VII.

INdeq; factum est, vt frequentes vndiq; ex omnibus gen-
tibus legati adessent secumq; preciosa dona ad impera-
torem afferrent: ita vt qui fortuito ad vestibulum regia-
rum portarū accederent: claras & illustres barbarorum per-
sonas quasi ordine quodam dispositas animaduertere pos-
sent: quibus vestis non eadem: formarum species dispar: co-
ma vero tum capitis tum genarum valde dissimilis: vultus
ipse truculentus, barbarus, horribilis: Corporum incredi-
bilis pene magnitudo. Iam aliis ora rubebant: aliis niue erāt
candidiora: nonnullis mediocri colore imbuta. Nam Blem-
myum & Indorum Legati. *Aethiopumque simul quorum ia-*
cet extima tellus, in ista hominum serie conspiciebantur.
Hij singuli tanquam in tabulis depicta, honoraria munera
ad imperatorem adferebant: coronas hij aureas: illi ex pre-
ciosis lapidibus diademata. Iam alii flauam comam, alij au-
ro & floribus contextas barbaricas vestes: equos alij: alij cly-
peos & longas hastas & sagittas & arcus: quibus imperatori
(si ita ei videretur) officium suum & societatem in omni-
bus bellis se offerre significabant. Quæ postquam accepif-
set imperator, suumque singulis tribuisset locum, vicissim
eos tantis muneribus donisq; ornauerit: vt eodem puncto
& momento temporis, legati locupletissimi euaderent. In
quibus etiam nonnullos cæteris clariores & nobiliores Ro-
manis honoribus sic illustrabat: vt plerique obliti ad pa-
trios lares reuersionis, genus hoc vitæ amplexi sunt.

*Home. 10
Odyss.
primo fo-
lio 1.4*

*Quòd etiam Persarum regi qui legatos miserat,
pro Christianis in Persia scripserit.*

CAP. VIII.

CVM verò etiam Persarum Rex Constantino per lega-
tos notus esse cuperet: ei que dona quædam mitteret,
tanquam fœderis & amicitiae signa: cum hoc quoque
se imperator societate & fœdere coniunxit: & incredibili
quodam studio perfecit, vt à quo ipse primum honorū præ-
miis prouocatus esset, eundem refundendis honoribus &

O o 3 præ-

EVSEBII DE VITA

præmiis longè superaret. Idemq; cum accepisset apud Per-
 fas frequentes esse Dei ecclesias : & infinitum penè popu-
 lum, Christi gregibus contineri : non mediocri ex hac fa-
 ma affectus voluptate, vtpote quem communis quædam
 omnium cura tangeret : de iis etiam sollicitus erat.

*Constantini Augusti ad Saporem Persarum regem summa
 cum pietate & religione Deum & Christum
 confitentis. CAP. IX.*

Exemplum epistolæ ad Regem Persarum.

Diuinam fidem conseruans, veritatis luce perfruo : &
 huius veritatis luce ductus, diuinam fidem intelligo.
 His igitur vt res ipsæ confirmant sanctissimum Dei,
 cultum percipiens, hanc colendi rationem quasi magistram,
 me habere profiteor ad cognitionem sancti Dei. Huius,
 Dei vim & potentiam auxiliatrices meorum bellorum na-
 ctus : ab ipsa vltima oceani ora exorsus, vniuersum inde or-
 bem firma & salutari spe crexi : ita vt omnes gentes quæ
 tot tyrannorum dominatu oppressæ, dum quotidianis ca-
 lamitatibus cederent, prope extinctæ essent, mea opera me-
 isque laboribus ad commodiorem statum reuocatae sint.
 Hunc Deum immortalis memoria me honorare profiteor.
 Hunc liquida & pura mente celsissima in sede locatum, a-
 uidissime contemplor.

*Contra idola, & de Dei glorificatione.
 CAP. X.*

HVnc humi procumbens inuoco : omnem sanguinem
 hexecrandum & odores ingratos ac detestandos ab-
 horrens : omnem terrestrem è sacrificio flammam fu-
 giens : quibus omnibus turpiter pollutus nefandus & in-
 explicabilis error, multas gentes & totas ferè nationes ad
 profundissima tartara proiecit. Nam quæ huius vniuersi-
 tatis Deus ad humanæ prouidentiae necessarium vsum be-
 nignitate quadam sua in lucem ædedit : hæc ad cuiusque
 cupiditatem rapi nullo modo patitur, putam solummodo
 mentem & animum omni labe vacantem ab hominibus fla-
 gitat : quibus ille virtutis & pietatis actiones ponderat.

Bonia

Bonitatis enim & mansuetudinis officiis placatur : comple-
 ctens mites : turbulentos auersans : amans fidem, coercens
 infidelitatem : omnemq; cum superbia iunctum domina-
 tum perrumpens : arrogantium vim reprimens, quos fastus
 extulit de solio deturbans : humiles & iniuriarum perferen-
 tes iustis præmiis afficiens. Eodem modo iustum etiam im-
 perium magni faciens suis subsidiis & opibus communit
 regiamq; prudentiam pacis tranquillitate conseruat.

*Contra tyrannos & persecutores, & de capto
 Valeriano. CAP. XI.*

Minimè sane errare mihi videor, frater mi, si hūc solum
 Deum profiteor omnium ducem & parentem : quem
 multi hic cum imperium tenerent : insanis erroribus
 agitati, respuere & aspernari conati sunt. Sed horum tam a-
 cerbus exitus fuit, vt omnium mortalium iudicio, illorum
 calamitates, exempli loco proponerentur similia scelera
 persecutibus. In hoc numero illum vnum fuisse arbi-
 tror, qui diuina ira tanquam aliquo fulmine ex hoc loco
 deiectus : in vestras oras delatus est : patefacto de sua famo-
 sa turpitudine triumpho nostro. Sed illud bene cecidit,
 quod nostris potissimum temporibus in eiusmodi facile-
 gos tale supplicij exemplum æditum sit.

*Quod persecutorum casus viderit, & quod nunc pa-
 cato animo sit, parata Christianis pace &
 tranquillitate. CAP. XII.*

NAM & mihi contigit nonnullorum exitus animad-
 uertere : qui paulo ante populum Deo consecratum
 nefandis edictis perturbauerant. Quapropter immor-
 tales Deo gratias ago : quod singulari prouidentia vniuer-
 sum hominum genus, qui diuinam legem colunt ac ve-
 nerantur : restituta pace, incredibili lætitia & voluptate af-
 ficitur. Ex quo facile mihi persuadeo optimo tutissi-
 moque statu omnia collocata esse : cum per eorum castam
 & acceptam colendi Dei rationem, & ipsorum inter se
 de diuina natura consensionem, omnes ad se Deus rapere
 & colligere dignetur. Hunc præclarum hominum cœtum

Christianorum inquam de quibus omnis est à me suscepta, oratio cum audiam etiam Persidis potissimam partem, quod mihi sane est gratissimum exornasse: quanta me putas perfundi voluptate.

Cohortationes ut Christianos suos complectatur.

CAP. XIII.

Tecum igitur præclarissime agitur: & cum illis etiam: quoniam utriusque vestrum hæc felicitas communis est. Isto enim modo Deum huius universitatis Dominum, & parentem propitium & placatum habebis. Hos igitur, quoniam hac dignitate es, tuæ fidei commendo: hos eodem propter insignem tuam pietatem tibi in manus trado. Hos, ut decet humanitatem tuam, complectere & amare. Sic enim & tibi & nobis ista tua fide immensum beneficium præstabis.

Quod assiduis Constantini precibus pax Christianis data sit.

CAP. XIII.

Ita igitur universo orbe sub unius gubernatoris prudentia constituto, eodemque complectente serui Dei instituta & leges: cum nulla cuiusquam temeritate Romanum imperium turbaretur: stabilem & quietam vitam omnes mortales traducebāt. Imperator vero cum existimaret piorum hominum preces magnum sibi momentum afferre ad salutem & custodiam universæ Reipublicæ, eas cum necessario adhibuisset: non solum ipse se Deo supplicem abiecit: verum etiam ut pro se ab ecclesiæ præsidibus supplicaretur, mandavit.

Quod in nummis & picturis precantis effigie se insculpi fecit.

CAP. XV.

Quanta vero fidei vis diuino quodam instinctu in eius animo defixa fuit: vel ex eo intelligi potest: quod in aureis nummis imaginem ita insculpi curavit: ut panfis manibus instar precantis cælum contueri videretur. Quod genus nummi hac effigie sculpti per omnes Romani imperij gentes volitabat. Jam in ipsis regijs per quasdam ianuas in tabellis, quæ summis vestibulorum partibus affixæ erant, erecto statu pingebatur: sursum in cælum contemplanus, & precantis forma manus sursum tollens.

Quod

Quod in idolorum fanis, lege vetuit suas picturas poni.

CAP. XVI.

HOc modo cum in tabellis se Deo supplicantem representasset: lege cauit ne ipsius effigies in idolorum templis poneretur: ne ipsa tabella vel minima lineamentorum parte propter vetitorum idolorum errorem, labem aliquam contraheret.

Preces habitae in palatio, & sacrarum scripturarum recitatio. CAP. XVII.

SED his quidem multo magnificentiora contempleri potes, si animaduertas quemadmodum in ipsis regis ecclesiae Dei formam instituerit, populo in ecclesia congregato ipse studiose exordiens. Sumptis enim in manus libris, vel sacrarum literarum contemplatione diligenter animum adhibebat, vel constitutas cum uniuerso ecclesiae coetu preces reddebat.

Dominicum diem & Parasceuae diem colendum esse lege sancitur.

CAP. XVIII.

IDoneum verò precationi tempus salutarem diem dominicum constituebat, quippe qui tum verè præcipuus est, tum haud dubie primus. Iam huius uniuersae aedis custodes diaconi & ministri Deo consecrati, & grauitate vitae omniq; virtute ornati assignabantur. Satellites etiam fidi corporis custodes, beneuolentia erga principem & fide armati, regem ipsum piorum morum præceptorem sequebantur: cum ipsi perinde salutarem & dominicum diem venerarentur & preces ab imperatore descriptas eodem die persoluerent. Hoc idem ut facerent, omnibus persuasit beatus Princeps: quasi huc preces suas retulisset ut sensim & pedetentim omnes mortales ad Dei cultum traduceret. Quapropter statuit ut cuncti Romano imperio parentes, diebus de Seruatoris nomine nuncupatis ab omni opere feriarentur: ut etiam dies, qui sabbatum antecederent, venerarentur: ob memoriam ut mihi videtur earum rerum, quae iis diebus à communi omnium nostrum Seruatore gerebantur.

O o 5 Quem-

EVSEBII DE VITA

Quemadmodum etiam legiones gentiles in dominicis precari mandauerit.

CAP. XIX.

Cumq; hunc salutarem diem, quem lucis vel solis diem appellamus, vniuersum exercitum omni studio colere docuisset: hiis qui diuino instinctu fidem sequuti erant, ocium fecit, vt libere possint ecclesiam Dei frequentare: quò sine vllò impedimento preces Deo persolueret: Sed aliis qui nondum diuinam degustarant doctrinam, alia quadam lege mandauit, vt Dominicis diebus in patentibus suburbiorum campos exirent: atque vt ibi eadem precatationis forma, dato ab vno aliquo signo, omnes simul ad Deum vterentur. Non enim oportere aiebat hastis vti: & rerum suarum spem in armis aut corporum viribus ponere: sed vniuersitatis Deum rerum omnium bonarum & ipsius victoriæ authorem agnoscere. Cui oporteret panis in cælum manibus: & sublatis altissimè ad cælestem regem mentis oculis constitutas preces reddere: & illum victoriæ largitorem, & conseruatorem, custodem, nobis adiutoremque precibus imploremus. Formulam vero precandi ipse omnibus militibus præscripsit: mandauitq; vt Romana lingua ita omnes precarentur.

Precatationis formulæ legionibus à Constantino data.

CAP. XX.

TE solum Deum agnoscimus: te Regem profitemur: te adiutorem inuocamus: per te victorias consequuti sumus: per te hostes superauimus: abs te & præsentem felicitatem cõsequutos fatemur, & futuram adepturos speramus: tui omnes supplices sumus: abs te petimus, vt Constantinum imperatorem nostrum vna cum piis eius liberis, quàm diutissime nobis saluum & victorem conserues. Eiusmodi ferè sanciebat à militibus, solis die fieri, talesque ab eis voces in diuinis precibus adhiberi.

Legionum arma consignata signaculo crucis

Seruatoris. CAP. XXI.

Præterea etiam in ipsis armis salutaris trophæi signum insculpi armatoque exercitui præferri fecit: & vt solum hoc

hoc salutare Trophæum, non vllam vt ante consueuerant inauratam statuam sequerentur. Ipse vero tanquam sacrorum mysteriorum particeps: intra secretas se regię partes ita tis quotidie temporibus concludens, solus cum solo loquebatur Deo, & supplici voce in genua proiectus: humili vultu: & deiectis oculis à Deo petebat, vt quibus egeret rebus per illum consequeretur.

*De oratione & honore adhibito in celebritate
Pasche, CAP. XXII.*

SED hanc religionis exercitationem salutaris festi temporibus augens, omnibus viribus cum animi tum corporis diuinos sacrorum ritus obibat: quasi qui huius magnę solemnitatis exemplum omnibus præberet. Nocturnam vero in hoc festo peruigilationem tam claram reddidit, quàm diurnam lucem: accensis tota vrbe per certos homines (quibus hoc munus delegatum fuit) quàm celsissimis cereis candelis, etiam lampadibus igneis omnes laterbras collustrantibus: vt illa mystica pernoctatio longè clarior ipsa solis luce redderetur. Iam recipiente se aurora seruatoris benignitatem imitatus, omnibus ex quouis plebis populivæ genere beneficam & prolixam manum porrigebat: collatis in omnes maximis beneficijs. Ad hunc igitur modum Deo ille suo, quasi sacerdos quidam sacra faciebat.

*Quomodo idolorum cultum vetuerit: sed martyres
& festorum celebritates honorauerit.
CAP. XXIII.*

OMnino omnibus Romano imperio subiectis gentibus & legionibus idololatrię fores clausę erant: repressumque quoduis idolis sacrificandi genus. Etiam ad ipsos gentium præfectos imperatoris nutu & voluntate ædictum perlatum est: vt illi perinde Dominicum diem venerarentur. Iidem consecratos Martiribus dies honore proferebantur, & festorum solemnitates in ecclesijs celebrabant, quę omnia secundum imperatoris voluntatem gerebantur.

Quod

EVSEBII DE VITA

Quòd externarum rerum quasi episcopum quendam se esse professus est.

CAP. XXIII.

EX quo etiam factum est vt cum episcopos nonnullos conuiuio excepisset: ipse se nobis audientibus episcopum appellaret: his ferè verbis. Vos inquit intra ecclesiam: ego extra ecclesiam à Deo episcopus constitutus sum. Itaq; cum quæ loquebatur eadem mente secum cogitaret, animum in omnes qui eius suberant imperio intentum habuit, hortatus pro virili, vt piam omnes vitam excolerent.

Quòd prohibuerit impia idolis sacrificia, & occulta sacra fieri, & gladiatorum singulares pugnas, & Nili accolarum fœdam intemperantiam.

CAP. XXV.

HAC etiam ratione adductus est, & recte sane, vt frequentibus legibus & edictis præciperet omnibus ne idolis immolarent: nec oracula curiosè sectarentur: nec statuas dedicarent: nec occulta sacrificia facerent: nec ciuitates crudeli & impia gladiatorum cede contaminarēt: Cum vero apud Aegyptios & Alexandriae patrio more fluuius quidam ab hominibus multerosis coleretur: ad hos etiam perlata lex est, qua cautum vt omnis hæc Androgynorum gens tanquam adulterina & spuria è vita tolleretur: neque cuique liceret, vel oculis intueri impura hac lasciuia agrotantes. Sed cum superstitiosi existimarent, minime deinceps fluuium pro consuetudine sua in agros suos effluxurum: Deus fauens imperatoris legi, longè secus quam illi expectauerant vberimum flumen reddidit. Nam cum impura illa fex, quæ suis sordibus ciuitatem turpificasset, profus esset sublata: fluuius quasi repurgata expiataq; tota regione: maiore quàm ante cursu ferebatur: & magnis ac abundantibus gurgitibus intumescens omnes agros quaqua versum irrigabat: tanquam re ipsa demonstraret homines impios & sceleratos remouendos esse: & ad Deum solum omnis salutis authorem omnium præclararum rerum causam esse referendam. Sed huius generis cum penè infinita ab imperatore singulis in prouincijs gesta sint: magno sanè

ocio

ocio est ei opus & vacuo tempore: qui singula literarum monumentis persequi velit.

Quòd legem de effectis latam correxerit: Simul etiam faciendi testamenti formulas emendauerit.

CAPVT XXVI.

Quemadmodum etiam si quis recensere cupiat quot leges ad maiorem æquitatem traducens è veteribus novas fecerit. Quanquam quemadmodum id fecerit, exempli causa facile aliquis possit paucis verbis demonstrare. Quibus nulli essent liberi: hos veteres leges fœcundorum successione ademptione plecebant. Dura sanè contra infœcundos lex: quæ illos tanquam scelus aliquod admisisset, graui supplicio afficiebat. His ille sublatis legibus, sanxit: vt ad propinquos hæreditas deueniret: Summam in hoc corrigendo moderationem & æquitatè sequutus: cum ita sentiret, qui voluntario scelere se implicasset: digno supplicio coercendos esse: at multis liberos non voluntatem suam multorum liberorum cupidam: sed naturæ imbecillitatem denegasse: alios sine liberis vixisse, non quòd sobolis propagationem successioneq; abhorrent: sed quòd acerrimum Philosophiæ amorem muliebri connubio anteponerent. Præterea castitatem & inuiolatam virginitatem multas mulieres sacris dicatas constanter retinuisse: cum omni puritate & sanctitate perfusa vitam se totas corporibus & animis Deo consecrarent. Quid ergo? supplicio ne hoc dignum existimari debet, an potius admiratione quadam & approbatione? Etenim propensa in hoc genus vitæ voluntas magni facienda est: sed eam rectè factis rueri, & vsque ad extremum persequi longe supra naturam est. Quibus igitur non ipsorum voluntas, sed naturæ imbecillitas liberos denegauit: eos misericordia non supplicio dignos esse: at diuiniore vitæ amatores non aliqua pœna afficiendos: verum incredibili admiratione suspiciendos esse. Atque isto modo legem hanc imperator summa æquitate emendabat. Præterea cum veteribus legibus cautum esset, vt qui è vita excederent ipso extremo ferè spiritu certis & conceptis verbis testamenta componerent: atque adeo leges ipsæ, quibus ea sententiarum formulis quibusque verbis scriberentur, definirent: eaque res non

mini-

EVSEBII DE VITA

minimæ esset fraudi testatorum iam morientium voluntatis: Prudenter hæc animo complectens imperator, legem ipsam abrogavit: statuitq; vt moriens nudis verbis & fortuita oratione voluntatem suam testaretur: & quouis scripto sententiam suam ederet: aut si mallet, sine scripto testaretur: adhibitis ad eam rem idoneis testibus: quiq; fidem sine fallacia seruare possent.

Quod sanxerit, ne Iudæis vllus Christianus manciparetur, statuerisq; vt Synodorum definitiones & sententia rata, firmæq; essent, & cætera in hanc sententiam.

CAP. XXVII.

SAnxit etiam ne Christianus quisquam seruiret Iudæis. Etenim nefas esse vt qui prophetas trucidassent: dominum ipsum crudeliter mactassent: hi domini seruatoris sanguine redemptos seruitutis iugo subijcerent. Quod si quis ea conditione & statu reperiretur: is vt libertate donaretur: Iudæus multa pecuniaria coerceretur. Iam quæ ab Episcopis in publicis conuentibus editæ erant regulæ: sua consignabat & confirmabat autoritate: ne reliquarum gentium principibus liceret, quæ ab eis decreta essent abrogare. Cuiusuis enim iudicis sententiæ sacerdotum Dei iudicium anteponendum esse. Huic generi finitima, propè innumerabilia suis exarauit: quæ si quis singula ad propria capita referre voluerit: quo illustrior & notior esse possit, etiam in hoc genere imperatoris prudentia: magnum sane ocium & liberum ac vacuum tempus habeat, necesse est. Præterea quid attinet commemorare: vel quemadmodum se Deo à prima luce vsque ad extremum diem omnibus in rebus coniunxerit: vel cui hominum generi gratus esse studuerit: vel vt ad infimam se fortunam dimiserit, omnibusq; suam munificentiam patefecerit.

De donis in Ecclesiam collatis, deq; eim munificentia in virgines & pauperes.

CAP. XXVIII.

Ecclenas verò Dei, incredibile est, & supra omnem opinionem, quot ornamentis locupletauerit: cum aliis agros,

agros, aliis annonam, ad pauperes, orphanos, miseratq; mulieres tuendas & alendas donaret. Iam magna cura etiam vestes nudis corporibus providebat. Maximis autem eos honoribus prosequeretur: qui vitam suam cælesti philosophiæ dedicassent. Sanctissimum ergo perpetuarum virginum cœtum constanter colebat: quod in earum mentibus Deum ipsum, cui se consecrarant, inhabitare crederet.

Orationes & conciones Constantini.

CAP. XXIX.

Equidem suam ipsius mentem quodam quasi afflatu & instinctu diuinarum rerum exaggerans: totas sæpe noctes sine somno traduxit: & cum per otium liceret, orationes scribens, frequentes cum suis inibat congressus, quod suarum esse partium existimaret rationis freno imperio suo parentes regere: atque adeo vniuersum regnum rationis imperio subijcere. Quapropter infinita multitudo solebat ad imperatoris nutum confluere: vt cum philosophantem audiret. Quod si eo dicente aliquando aliqua occasio incidisset de Theologia loquendi, erecto corpore consistens, contractoq; vultu, & depressa voce, adhibita summa prudentia & moderatione, præsentium animos cœlesti disciplina initiare ac deuouere videbatur. Quam rem cum sequeretur populi grata acclamatio: solebat nutu significare, vt cælum suspicerent, & venerandis laudibus omnium regem Deum admirarentur & colerent. Cum verò distributè de pluribus rebus loqui vellet: primum refutabat argumenta, quibus magno errore deorum multitudo introducebatur: probans gentium superstitionem fraudis esse causam, & huius de Deo erroris propugnaculum. Deinde Deum vnum vni imperio præsentem eis commendabat. Cuius de prouidentia deinceps & generatim & particulatim disputabat, indeque ad seruatoris nostri dispensationem descendens, hanc quoque ostendebat, vt eius ratio postulabat necessario extitisse. Ab isto loco digrediens, disputationem mouebat de Dei tribunali, quo genere maximo terrore ferire videbatur audientium animos, cum seuerè reprehenderet raptos, iniuriarum auctores, & qui se inexplebili diuitiarum auiditati mancipassent.

Fami-

EUSEBII DE VITA

Familiares vero nonnullos suos oratione quasi verberans & flagellans cogebat aliquando sua ipsorum conscientia percussos, humi oculos deflectere: cum eis clara voce contestaretur & predicaret, actionum suarum omnium rationem Deo daturus esse. Nam & se terrenum quoduis imperium illius, Dei imperio subijcere: eiq; rationes singularum rerum redditurum esse. Cunctos enim mortales magno regi aliquando rationem suae vitae relatuos. Hæc ille perpetuo contestabatur, hæc suggerebat, horum magister & author fuit. Sed is quidem veram & minime simulatam fidem peculiari quodam modo retinens hæc sentiebat, hæc præcipiebat: at illi ad hæc percipienda tardi, & ad præclara ista præcepta obsurdescentes: voce & acclamatione applaudebant: sed inexplebili cupiditate occæcati reipsa contemnebant. Fertur præterea cuidam ex suis ab se aliquando præhensio, dixisse: quousq; tandem o bone hanc inexplebilem auaritiam cumulamus.

Quod cuidam auaro sepulchri dimensionem descripsit, ad eius summum pudorem.

CAP. XXX.

DEinde cum corporis humani perfectæ ætatis circumscripta mensuram hasta, quam manu tenebat, humi impressisset, Omnes, inquit, vitæ diuitias, & totius orbis opes si domi haberes: tamen plus hoc à me circumscripto agello non possidebis: si & illud forte possideris. Huiusmodi dictorum & factorum modum sibi nullum statuebat beatus Imperator. Resque ipsæ persuadebant imperatoris hæc quasi diuinitus edita præcepta non nudis verbis, sed diuinis oraculis similia esse.

Quod propter eius eximiam humanitatem irrisus sit. CAP. XXXI.

SED cum imperator se totum ad humanitatem & misericordiam dedisset: & qui singulis prouinciis præerant, nullum prorsus de maleficis supplicium fumerent, res hæc vniuersæ administrationi, nõ minimam reprehensionem peperit. Quæ siue iusta fuerit, siue secus: iudicet quisq; pro sua voluntate: mihi liceat, quæ vera sunt, monumētis mādare.

De Con-

*De Constantini oratione quam ad sanctorum cœtum
scripserit. CAP. XXXII.*

Igitur Romana lingua orationes imperator conscripsit: quas interpretes quidam (ad quos illud interpretandi munus pertinebat) græcè fecerunt. Ex his è latinis græcè factis orationibus, exempli causa, postquam institutum opus absoluero: attexam orationem illam, quam ipse hoc titulo inscripsit **AD SANCTORVM COETVM ORATIO**: quamque præterea ecclesia Dei dedicauit: ne quis meum de eo testimonium, vanam & ostentatoriam prædicationem esse iudicet.

*Quemadmodum orationes Eusebij de monumento Seruatoris, stans audierit.
CAP. XXXIII.*

Ac ne illud quidem mihi tacitè prætermittendum videtur, quòd nobis ipsis præsentibus summa cum admiratione gesserat. Nam cum eius singulari erga Deum pietate adducti, postularem: vt de Seruatoris monumento & sepultura disputantes nos audire vellet: libentissime sanè aures suas sermonibus nostris præbuit, & in ipsa basilica magno auditorum cœtu circumfusus erectusque stans: communem cum reliquis audiendi operam exhibuit, cūq; flagitarem vt regali in folio, quod ibi sessionis causa positum erat, se reclinaret: minimè cessit nostris precibus, quin potius contento animo quæ dicebatur secum diiudicabatur & Theologiæ decretis, veritatis testimonium dabat. Sed cum iam multum temporis fluxisset, & nos longiores essemus, finemq; facere statueremus: hic quidem ille restitit, & vt omnem sermonem absoluere hortatus est. Rursus vero vt sederet deposcentibus nobis: subtristi & austerò vultu respondit: nefas esse, institutis de Deo disputationibus, negligentes aures præbere. Sibi verò hoc esse imprimis vtile, præsertim cum pium sit de diuinis rebus dissentientes: erectos audire. Sed absoluto aliquando tandem omni hoc sermone, nos domum perreximus & vilitatis nostræ metipsum exercitationibus dedimus.

Pp

Quod

EUSEBII DE VITA

CAP. *Quòd de Pascha et cõtexẽdis sacris voluminib⁹ ad Euse. scripserit.*

XXXIII

IS verò magna cura cõplectens Dei ecclesias, de paradisi sacris codicibus, ad nos scriptam epistolam misit: quemadmodum etiã de sanctissimo Paschae festo. Nam cum nos dedicato illi libello arcanam huius festi rationem retexeramus: quemadmodum nos compensarit, honorificeq; responderit, quiuis ex eius ad me literis facile potest intelligere.

Constantini ad Eusebiũ epistola in qua de pascha orationẽ laudat.

CAP.

Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio.

XXXV.

Difficillimum sane opus est, & supra omnem orationis facultatem positum, mysteria Christi pro dignitate explicare, & instituta de Paschate controuersia unde orta & quomodo, laboriose quidem, sed utiliter ad exitum adducta sit: congruenti oratione exponere. Nam numinis magnificentiam ne illi, quidem qui eam mente cogitationeque; assequi queunt, satis pro dignitate sua vlla orationis facultate explicare possunt. Verumtamen incredibilem voluntatis et studii tui magnitudinem admirans, cum ipse libellum tuum libenter legi: tum etiam ut is plurimum diuinarum rerum verè studiosis ederetur, quoniam ita voluisti, edicto mandavi. Quapropter cum animaduertas quanta auiditate ista tam clara munera abs tua prudentia accipimus: vide, ut quibus ipse te preceptionibus educatum esse fateris: his nos, & quidem frequentioribus, alacriores reddas. Te vero quod vulgo dici solet sponte currentem ad visitata tua curricula adhortor, quando quidem haec tua fiducia ostendit dignum te inuenisse lucubrationum tuarum interpretem, qui illas in nostram linguam conuertat, quibus nulla sane queat eloquentio tam clararum rerum consequi dignitatem atque; haec quidem hac de re eius epistola fuit. Quod verò ad nos de lectionum diuinarum apparitione scribebat id ferè eiusmodi est.

Constantini ad Eusebiũ epistola de apparitione sacrorum voluminum.

CAP.

Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio.

XXXVI.

Cum Dei seruatoris nostri prouidentia factum sit: ut in hac urbe nostri cognomine infinita ferè multitudo sanctissimae ecclesiae consecratur: aequum sane imprimis esse videtur, ut vniuerso eorum coetu mirabiliter aucto, ecclesiae quoque; plures in ea instituatur. Quapropter quid nobis videatur accipe. Visum est hoc significare prudentiae tuae, ut quinquaginta illarum scripturarum volumina quarum & apparitione & usum maxime ecclesiae necessarium cognoscis, quaeque; praeterea facile legi & circumferri queunt, ab artificibus scite scribendi peritis potest

litio

litiore mēbrana describi cures. Nostra clemētia ad puincia
 , p̄fectū literas dedimus, penes quē totius administrationis
 , summa est, vt quę ad eas cōficiendas necessaria videātur oīa
 , sūma diligētia suppeditari curet. Nā vt codices scripti q̄ ce
 , lerrimē apparētur, tuarū id partiū est. Ad eos verò p̄ferēdos
 , vehicula duo publica huius nostrę epistole auctoritate acci
 , pies. Ita enim q̄ pulchrē descripta sunt, etiā ad nostrū cōspe
 , ctū facillimē perferētur, si ad hoc mun^o obeundū aliquē ex
 , tua ecclesia ministrū delegeris: qui, vt ad nos venerit, nostrā
 , erga ipsū humanitatē sentiet. De^o te cōseruet frater dilecte.

Quomodo hæc volumina apparata sunt. CAP. XXXVII.

HOc Imperatoris mandatū res ipsa celeriter cōsequuta
 est, cum in membranis curiosē elaboratis, terniones &
 quaterniones mitteremus: quod ipsum altera impera
 toris responsio declarabit, in qua cū audisset urbē apud nos
 Cōstantiā, quæ ante quidē incredibili superstitiōe imbutos
 ciues habebat, nouo pietatis studio veterē idololatriæ erro
 ré cōmutasse: cū gaudere se significauit, tū factū hoc p̄bare.

*Quomodo Gaza emporiū, propier Christianismū ciuitatis no
 mine donata sit, et Constātia vocitata. CAP. XXXVIII.*

ITa igitur accidit, vt Constantia Palestinæ, quę salutarem
 Dei cultū sibi ascuerat: maiore cū apud Deū tū etiā im
 peratorē honore esset. Et quoniā iam eiusmodi extiterat,
 qualis antea nō erat: nomē vetus cū p̄statiore sororis impe
 ratoris noīe cōmutauit. Hoc idē pluribus in locis factitatū.

*Quēadmodū in Phœnicia restaurata sit Cōstantia, et in cæteris om
 nibus ciuitatibus idola sumnota: et ecclesiæ coedificatæ sint. CAP.*

XXXIX

Quemadmodū etiam in vrbe quadā Phœnicie impera
 toris cognomine, in qua ciues statuis p̄cne innumera
 bilibus in ignē coniectis, salutarē Dei legē surrogarūt.

In reliquis etiā puinciis, cū sua spōte homines ad salutis co
 gnitionē se adiūgerent: passim sanē oībus locis & urbib^o so
 lēnia sacra in oī itatuarum varietate posita, tanq̄ res vanas &
 futiles delebāt: & fana ac delubra mirandā in altitudinē ex
 ædificata, nemine p̄cipiēte solo æquabāt: eisdēq; fundamē
 tis ecclesias inædificātes, superiorē sentētiā errorēq; depone
 bāt. Sed oēs pij imperatoris res gestas sigillatim persequi nō
 nostrarū magis partiū est: quā eorum, qui perpetuo ad eius
 congressum sermonēq; adhibiti sunt. Nos verò, quoniā bre
 uiter quę nobis nota fuerūt, literarū monumētis mādaui^o:

EVSEBII DE VITA

pergemus ad illud tempus, quod ipsius vitæ extremum fuit.

*Quòd tribus decenniis tres filios regio nomine cum deco-
tauerat dedicationem μαρτυρίου .i. sacra
Martyrum adis Hierosolymis cele-
brauit. CAP. XL.*

IGitur cum triginta ipse annos in imperio compleuerat filij eius numero tres, cæsares diuersis creabantur temporibus. Primus qui patris erat cognominis decimo paterni imperij anno honorem hunc adeptus est. Secundus aui nomine appellatus Constantius, vicesimo ferè imperij paterni anno, quando publicus solemnisque omnium hominum conuentus agebatur, renunciatus est. Tertius Constantius fuit: qui ipso nomine & appellatione præfens constantisque tempus perspicuè præ se ferens: tricesimo paterni regni anno ad honorem euectus est. Ita cum triplicem assimilatione ad trinitatem liberorum factum Deo gratum acceptumque procreasset: eundemque decimo quouis anno regia dignitate decorasset: extremum tricesimum annum accommodatissimum tempus sibi oblatum esse putauit: in quo omnium regum regi grates persolueret: quo tempore etiam optimum existimauit Martyrum domum incredibili & optimo studio ab se Hierosolymis cõadificatam consecrare.

*Quòd interea synodum Tyri haberi constituit ob
controuersias quasdam in Aegypto
natas. CAP. XLI.*

SED virtutis hostis inuidia etiam hac in re quasi tenebricosam nebulam clarissimis solis luminibus offundens: per controuersias quasdam turbatis denuo Aegyptiis ecclesiis, institutæ huius celebritatis splendorem obscurare conata est. Sed imperator omni cogitatione & cura in Deum defixa: collegit ex omni Aegypto, Africa, Asia, Europa, frequentem Episcoporum cõetum: eumque, tãquam Dei exercitum armis contactum obiecit huic inuido diabolo: mandauitque, primum vt quàm celeriter renouatã conuentionis finem facerent: deinde vt Martyrum domum, de qua dixi, consecrarent: Obiterque vt in Phœnicia Metro-
poli

poli conceptas rixas delerent. Non enim licere sententiis & opinionibus dissentientes ad diuinum cultum adesse: quod in diuina lege disertis verbis æditum sit, non debere secum discordantes munera prius sua offerre, quàm amicitia reconciliata, ad mutuam pacem gratiamq; redierint. His salutaribus præceptis imperatoris animus intus cū recrearetur, omni vt consensione cōcordiaq; institutum persequerentur: literis suis in hanc ferè sententiam significauit. Victor Constantinus maximus Augustus ad sanctam synodum congregatam Tyri.

Constantini ad Tyri synodum oratio.

CAP. XLII.

ERat fortasse consentaneum, & ad præsentis temporis oportunitatem maxime accommodatum, carere omni contentione ecclesiam catholicam: & Christi seruos ab omnibus rixis solutos ac liberos esse. Sed quoniam nō nulli sceleratæ cuiusdam contentions furore incitati, ac nō quid grauius dicam, vitam sua professione indignam agentes, omnia turbare ac miscere conati sunt (quod scœlus supra omnem calamitatem mihi sane positum esse videtur) propterea vos vestra (vt est in prouerbio) sponte currentes: hortor, vt nulla interposita mora, sed omni qua possitis celeritate, in vnum locum confluentes synodum instituat: & egentibus opem feratis: in periculo positis fratribus medicinam adhibeatis: diuulsa membra ad consensionem reuocetis: errata omnia interea emendetis, dum ipsum tempus ferat, vt hisce tantis prouinciis, quæ maximè decet concordiam, restituatis: quam (ô futiles ineptias) paucorum hominum deleuit arrogantia. Nam hoc & Deo totius huius vniuersitatis domino gratum, & nobis quauis re vel optatissima magis iucundum, & vobis ipsis si concordiam & pacem reuocaueritis, magnæ gloriæ vel omnium mortaliū iudicio consensuq; futurum, planè arbitror. Nolite igitur cunctari, sed acerrimo studio his, quibus decet terminis præsentis controuersias definite: vtpote qui cum omni puritate & fide coiistis, quam in omni cœtu propè clarissima voce seruator noster, cui seruimus, imprimis flagitat. Nihil verò quod est nostrarū partium nostraq; prudentiæ deerit,

P p 3

Nam

EVSEBII DE VITA

Nam quæ literis mihi vestris significastis, omnia curavi, scripsi ad quos volebatis episcopos, ut vestras curas & sollicitudines presentia & laboribus suis adiuuarent. Misi etiam Dionysium Consularem, ut omnium rerum gerendarum eos admoneat, qui vestræ synodo adesse debent: maxime verò ut idem animaduersor sit, & custos conseruanda æquabilitatis & ordinis. Quòd si quis quod equidem non futurum arbitror, reiecto, & spreto mandato nostro adesse noluerit: delegabimus aliquem, qui regia illum auctoritate in exilium eiectum docebit, hominem minimè decere summi imperatoris præceptionibus ad tuendam veritatem, æditis repugnare. De cætero vestræ sanctitatis partes sunt, non odio, non gratia vlla, sed consentientibus studiis secundum ecclesiasticam & Apostolicam regulam omnibus erratis, errore aliquo admissis, propriam curationem adhibere: ut & omni aliena contumelia ecclesiam liberetis: & meas curas alleuetis: & rebus turbatis per vos constitutis, maximam vobis ipsis gloriam comparetis. Deus vos conseruet fratres dilecti.

Quòd ad Enceniorum celebritatem Hierosolymis institutam ex omnibus prouinciis episcopi confluxerant. CAP. XLIII.

INterea vero dum hæc ab imperatore demandata gererentur: alter ab eodem nuncius festinans superuenit, qui synodum imperatoris literis commonet, ut celeriter, & sine procrastinatione Hierosolymas proficiscerentur. Cùm igitur omnes Phœnicū episcopi publicis vehiculis ad constitutū locū contenderent: celeriter totus ille locus frequentissimo Dei cœtu refertus est: confluentibus nimirum eodem tempore Hierosolymas cuiusuis prouinciæ episcopis. Nam Macedones suæ Metropolis Episcopum legabant: Pannonij & Mysi suum etiam iuuentutis florem, tanquam Dei impuberem cœtum miserant. Aderat ex Persiæ Episcopis, diuinum monumentum, vir summus & in sacris scripturis exercitatissimus. Iam Bithini & Thrales synodi frequentiam sua presentia ornabant: nec deerant lectissimi quique Cilicia. Sed & ex Cappadocia qui doctrina & e-

ruditione præcipui credebantur medij inter alios collocati enituerunt. Præterea omnis Syria & Mesopotamia, Phœnicia, Arabia, Palæstina, Aegyptus etiam & Africa, & Thebanæ gentis episcopi magnificum illum Dei cœtum simul omnes implebant: quos innumerabilis pœne ex omnibus prouinciis multitudo sequebatur. Hisce verò omnibus præsto fuerunt certi ministri. Nam ex ipsa curia delegati erant spectata probitate viri, qui imperatoriis sumptibus celebritatem hanc illustrarent.

*Quemadmodum eos per Marianum Notarium exceperit
& de eius in pauperes munificentia & donis collatis in templa.*

CAP. XLIIII.

SED horum facile princeps Marianus fide & prudentia vel ipsi imperatori perquam necessarius: cui quòd sacrarum scripturarum singularem vsum haberet, & professione veræ religionis duris illis tyrannorum temporibus clarus euaserat: non sine causa rerum istarum dispositio data est. Is verò se imperatoris voluntati castissimum & integerrimum ministrum præbens: cum grata quadam & suaui humanitate, tum splendidis conuiujs & lætis comotationibus cœtum illum honorificè tractabat. Iam pauperum nudis corporibus & cæterorum cum virorum tum fœminarum infinitæ penè multitudini, in summa victus inopia & reliquarum oportunitatum egestate positæ, prolixè & abundanter pecunias & vestes largitus est. Templum verò omne magnificis regisque donis ornauerat. Atque hic quidem hoc genere officij perfunctus est.

Episcoporum qui conuenerant orationes, & ipsius etiam Eusebii qui hæc scripsit.

CAP. XLV.

INTerea sacerdotes & precibus & disputationibus hanc celebritatem ornabant. Iam alii diuini regis præclaram in Seruatorem benignitatem prædicabant: Simul etiam oratione persequebantur summam sacræ Martyrum

EVSEBII DE VITA

Missæ sa-
crificiū. ædis magnificentiam, alij celebri rerum diuinarum appa-
tu, qui è sacris monumentis depromebatur, præsentibus cõ
uiuus, quo & animos & aures dapibus, & reliquo deliciarũ
genere pascere, instruebant: alij sacras lectiones interpre-
tantes, abditos & occultos sensus in lucem proferebant: alij
qui horum nihil poterant efficere, incruentis sacrificiis &
mysticis consecrationibus diuinũ numen placabant, & sup-
plices Deo preces pro communi pace, pro ecclesia Dei, ip-
soque imperatore harum præclarissimarum rerum authore,
proq; eius Deo charis liberis offerebant. Quo etiam in lo-
co nosmetipsi, cui multa supra nostram dignitatem tributa
sunt, publicis huiusq; sane variis orationibus celebritatem il-
lam exornabamus: cum aliquando quæ magnificè ab impe-
ratore gesta essent, scriptis edeimus, aliquando Propheti-
cos sensus, propositis quibusdam euidens signis, ex-
plicaremus. Hoc modo huius Martyrij dedicationis con-
secrationisque celebritas ipso tricesimo imperatorij regni
anno summo omnium gaudio ac lætitia consummata fuit.

*Quod Martyrij seruatoris descriptionem ediderit: &
orationem de tricesimo anno imperii Constani-
tini, postea coram ipso imperatore re-
citauerit. CAP. XLVI.*

QVale verò Seruatoris templum, quale item Seruatoris
antrum fuerit: atque etiam quàm præclari conatus im-
peratoris, quanta etiam in ipso templo donorum tur-
ba ex auro, argento, precioso lapide, seperatim suo, quoad
eius fieri potuit, volumine conscriptũ imperatori dedimus,
eiusq; nomini dedicauius. Quod etiam cum videbitur &
absoluto, quod in manibus est opere, edemus: simul etiam
adiungentes tricesimi imperij anni laudationem: quam pau-
lo post Constantinopolim profecti (secundum scilicet hoc
tempus nacti quo in ipsa regia regem omnium Deum glo-
riose prædicaremus) coram ipso imperatore recitauimus.
Quam is vere amicus Dei cum audiisset, nimia lætitia ge-
stienti similis visus est, idque re ipsa paulo post declarauit,
cum omnes episcopos conuiuio exciperet, maximumq; eis
honorem deferret.

Quod

*Quòd Nicænum consilium vicesimo : Encæniorum
celebritas Hierosolymis tricesimo eius
imperij anno habita sit.
CAP. XLVII.*

HVnc secundum conuentum, quem equidem scimus maximum, post illum Bithiniæ clarissimum Nicænū, ipsis Hierosolymis imperator collegit. Sed ille Nicæanus triumphî nomine, vicesimo imperij anno constitutus in ipsa vrbe Nicæa Νίκαια .i. præclaram de hostibus victoriam reportabat. Hic verò Hierosolymitanus, tricesimum eius imperij annum decorabat, in quo imperator Martyrium consecrans circa ipsum seruatoris monumētum quasi donum quoddam pacis, Deo omnium bonorum largitori offerre visus est.

*Quomodo non tulerit quendam Constantinus
cum ab eo immodicè predicaretur.
CAP. XLVIII.*

Hisce iam rebus omnibus absolutis & confectis, cum per omnium ora de maximi imperatoris virtute fama volitaret: ausus est è sacerdotibus aliquis illum in os beatum dicere, quippe qui tum in hac vita dignus esset, qui summam rerum omnium potestatem haberet, tum verò in futura cum filio Dei vna regnaret. Sed is cum se hæc moleste audire significasset: hortatus etiã est, ne auderet aliquando eiusmodi vocem vsurpare: sed à Deo potius precibus contendere, vt & in hac vita & in futura Dei famulatu dignus videretur.

*Nuptiæ Constantii Cesaris filii Constantini.
CAP. XLIX.*

Confecto igitur tricesimo imperij anno, quoniam iam multo ante grandioré natu filium in matrimonio collocasset: secundo filio nuptias apparabat: In quibus omnium lætitia celebrata fuere conuiuia: cum ipse imperator sponsum filium manu deduceret, conuiuiumq; splendide & magnificè instrueret: cumq; separatim virorum cætus, separatim etiam mulierum choros, præterea vniuersos
P p 5   popu-

EVSEBII DE VITA

populos & ciuitates satis largè & prolixè muneribus afficeret.

Indorum legationes & munera.

CAP. L.

Eodem ferè tempore, aderant ab Indis orientalibus legati, qui dona Imperatori afferebant, in quibus erant omnia propè clarissimarum & preciosissimarum gemmarum genera, animantia etiam tota natura ab hisce nostris discrepantia: quæ omnia ad imperatorem deferrebant, vt significarent eius imperium vsque ad vltimam oceani oram pertinere, principesque Indorum picturarum & statuarum muneribus declarare, se illum cum summa potestate omnium imperatorem & regem agnoscere & profiteri. Ita accidit, vt ei primum ad imperium venienti, initio Britanni ad vltimas ferè occidentis solis oras oceano cincti parent: nunc verò postremum, Indi in extremis orientis partibus siti.

Quemadmodum dispartito inter tres filios imperio illos artibus instruxerit, quæ imperatoriam maiestati ornamento forent.

CAP. LI.

VT verò vltimis orbis terrarum finibus victorias suas terminasset, vniuersum imperii statum tribus suis filiis partitus est: quod tanquam hæreditatem paternam pius pater charissimis liberis assignabat: Cum auitam sortem grandiori natu filio: orientis partes, huic ætate proximo, quod vero inter hæc medium interiacebat tertio filio tribueret. Sed cum vellet hanc eis fortunam feliciter cedere, & ex animorum salute esse: pietatis etiam in eis sentina sparfit, cum suis diuinis præceptionibus, tum magistrorum diligentia, quos omnibus virtutibus insignes eis præfecerat: quemadmodum etiam & in aliis disciplinis eos asciuerat qui essent in suo genere consummatissimi. Nam alij eos bellicis disciplinis exercebant: alij præceptis de Re-pub. imbuebant: alij legum peritos efficiebant. Iam apparatus & splendor singulis regibus tributus est. Armati, satellites, stipatores, & omnis generis, ac ordinis milites:

Tum

Tum horum Antesignani, manipulares, duces ordinum præfecti, quorum ipse pater & rei militaris vsum & constantem erga ipsos benevolentiam expertus esset.

Quomodo eos iam factos viros ad religionis cultum traduxerit.

CAP. LII.

Igitur dum iam Cæsares essent, sed ætate adhuc tenera, dabantur eis, quorum & ope & opera publicas res administrabant. Sed ad virilitatem maturescentibus paterna institutio satis erat, qui præsentibus eos ad paterna studia extimulauit, & ad imitandum pietatem eius instituit, absentes autem regiis literis compellans, salutaria præcepta tradidit. In quibus illud maximum & præcipuum fuit, vt Dei qui rerum omnium dominus est, cognitionem, & sanctam aduersus illum religionem omnibus opibus atque adeo ipsi regno anteponebant. Iam aliquando liberum eis fecit, vt per se aliquid ad Reipub. vtilitatem gererent: imprimis verò hortabatur, vt summa cura afficerentur erga Ecclesiam Dei præcipiebaturque vt plane & sine furo Christiani essent. Atque eos quidem pater sic instituebat, Cæterum hij maturo iudicio sensuque præditi cum essent, non iam eius admonitionibus, sed sua ipsorum diligentia nixi, patris exhortationes longè superabant, mentes semper ad pietatem habentes intentas, & ecclesiæ ritus in ipso palatio cum suis omnibus obseruantes, sed illud quoque paterna cura sollicitudoque prouidit, vt tum filiis suis contubernales adhiberentur hi, qui vera religione pietateque pollerent, tum magistratuum primores, quorum fidei rerum publicarum cura delegata foret eiusdem generis essent omnes. His igitur eximia erga Deum fide hominibus, eos veluti validis quibusdam propugnaculis muniuit, roborauitque: vbi verò hæc omnia rectè & ordine gesserat Constantinus, ac res præterea commodè constituerat vniuersas, Deus boni cuiuslibet arbiter iam opportunum tempus adesse videns, quo magnificentioribus illum donis remuneraret, præsentis vitæ vinculis eum absoluebat.

Quod

EVSEBII DE VITA

*Quod triginta duos annos cum imperasset, & plusquam
sexaginta annos vixisset, corpus omni
morbo vacuum haberet.*

CAP. LIII.

DVos igitur & triginta annos (extra paucos menses & dies) cum imperio fuit: eundemq; annorum numerum vita duplicabat: quo omni tempore corpus ei praeclare constitit, sine morbo, sine dolore, nulla conspurcatum lae, quovis iuuenili corpore valentius: aspectu pulchrum, & ad omnes functiones obeundas, ad quas viribus esset opus, robustum. Itaque facile se exercere, equitare, itinera conficere, bellorum periculis se obijcere, trophaea de hostibus constituere, & illas (quibus plurimum uti solebat) sine sanguine, sine cede de hostibus victorias reportare.

De hiis qui eius summa humanitate, ad avaritiam & hypocrisim abusi sunt.

CAP. LIIII.

Pari ratione animus ei ad summum omnis humanae perfectionis fastigium ascendit: omni virtutum genere exornatus, praecipue vero humanitate, quae tamen propter improborum hominum in scelere licentiam a multis reprehensa est, cum in eis peccandi causam imperatoris lenitati assignarent. Et quidem certe nosmetipsi comperimus, duo non ferenda vitia temporibus illis viguisse: primum corruptelam varam inexplabilem quorundam & sceleratorum hominum, qui reliqua vita dissoluti erant, deinde aliorum inexplicabilem simulationem, qui specie quadam ficta praetextuque Christiani nominis in ecclesiam surrepebant. Imperatoris vero humanitas, bonitas, sincera fides, & morum constantia ac veritas facile eum adduxerat, ut fidem haberet huic istorum in speciem fictae professioni, qui opinione tantum Christiani sunt habiti: maxime quod iidem veram erga illum benevolentiam, sed falsis ac fallacibus animis conseruare simularent, quibus cum se credidisset eiusmodi fortasse calumniis longe aliter quam par erat, infamabatur: invidia scilicet hanc labem reliquis eius immiscente virtutibus. Sed hos non multo post diuinitus immissa poena consumpsit.

Quod

Quòd vsque ad extremum vitæ dlem orationes scribebat Constantinus.

CAP. LV.

Imperator autem vsque adeo mente rationisq̄ue viribus constabat, vt vsq; ad summâ senectutē pro consueto more orationes conscriberet, solitos cum amicis congressus faceret, & dignas homine Christiano disciplinas auditoribus suppeditaret. Assiduè etiam leges ferebat aliquando de rebus ciuilibus, aliquando de bellicis: omnia verò quæ ad vitam degendam essent necessaria mente & intelligentia cōprehendebat. Iam illud dignum sanè sempiterna memoria est, quòd cum eius extremus prope vitæ dies adesset, recitabat funebrem quandam orationem, eo ipso fere loco quo dicere consueuerat, in qua etiam multa disputabat perpetua oratione de animorum immortalitate, deq̄ue hiis qui vitam piè sancteq; egissent, & de præmiis quæ bonis & gratiis acceptisq; Deo hominibus apud ipsum Deum reposita essent: ad hæc etiam quem finem habituri essent, qui contrariam partem sequerentur, copiosa & longa oratione demonstrabat: impiorum euerfionem & interitum præsentium auribus obiter inculcans. Hæc ille cum constanter & grauius contestaretur, ita visus est domesticos quosdam suos tangere, vt ex eis aliquis, qui sapiens haberi volebat, interrogatus, quid sibi videretur de imperatoris oratione: licet inuitus, responderet tamè: vera quidem illum sibi videri dicere, atq; adeo vehementer laudare, quæ contra numerosam deorum turbam ab imperatore disputata essent. Hæc ille cū familiaribus suis paulo ante mortem commentans, visus est genere hoc sermonis viam sibi ad meliorem vitam mollem atq; æquabilem præstruere.

Quòd contra Persas exercitum educens adiunxerit sibi episcopos, simulq; tabernaculum, quasi quandam ecclesie effigiem construxit.

CAP. LVI.

Simul illud etiam memoratu dignum, quòd hoc ipso fere tempore, cum de tumultu quodam barbarorum orientalium audiisset, hæc sibi postremam de illis victoriam reliquam esse affirmans, exercitum contra Persas educere prope-

EVSEBII DE VITA

properaret. Nam cum id plenè secum statuisset, militares ordines eduxit: & de expeditione cum episcopis, quos secum habebat, communicabat: existimans oportere ex hiis aliquos ad pietatis officia maximè idoneos perpetuo sibi adesse. Illi verò libenter quidem sequuturos se nec vestigium ab eo discessuros, sed vna militiam obituros, & apud Deum supplicibus votis se pugnuros recipiebant. Hac ille voluntatum & studiorum professione vehementer delectatus, totius expeditionis quasi vestigia eis expressit, ac ad bellum illud suscipiendum, tabernaculum interim ad ecclesiæ similitudinem magnificentia faciendum curauit, in quo Deo victoriarum datori, ipse cum episcopis supplicaret.

*Quomodo receptis Persarum legationibus ipsa
pene Paschatis celebritate vna cum reliquis
vigil pernoctatus sit.*

CAP. LVII.

INterea verò Persæ cum Imperatoris animum de mouendo bello fama intellexissent, ac pugna cum illo congressi metuisent, oratores ad eum de petenda pace mitterant, ille vicissim (vt erat semper pacis amantissimus) legatos obuiis vlnis accepit humanissime, porrectaque dextera amicitiae cum illis foedus lubens iniuit. Magna autem agebatur diei Paschæ eo tempore celebritas, & imperator cum cæteris pernoctans vota precesque Deo persoluebat.

*De coedificatione Martyrii Apostolis
dicati in Constantinopoli.*

CAP. LVIII.

VBI iam hæc peracta fuerunt omnia, Apostolorum templum in vrbe sui cognomine ad perpetuam illorum memoriam conseruandam, ædificare cœpit.

Descri-

Descriptio eiusdem Martyrii.

CAP. LIX.

Illud verò cum in infinitam extruxisset altitudinem, lapidumque omnis generis ac crustarum varietate, ab ipso solo ad superiorem contignationem collustrasset, summo artificio factis laquearibus tectum intus complexus est, auroque vniuersum contexit. Supra verò pro tegula inductum æs, à toto opere imbrium iniurias arcebat. Quod ipsum etiam multo auro fulgebat, ita ut longè contemplantibus, per reciprocatos solis radios incredibilis splendor offundi videretur. Interiorem ædis partem vndique in ambitum circumductam reticulari opere ex ære & auro affabre facto conuestiuit. Ac templum quidem hunc in modum permagna Imperatoris, & cura, & studio exornatum est. Huic autem atrium ingens, & subdiale circumdatum in apertum, purumque aerem explicabatur. Huius per quatuor latera porticus erant dispositæ, quæ medium atrium cum templo ipso complectabantur. Porticibus accommodabantur regia domus, balnea, deambulatoria, aliarum habitationes plurimæ, ad necessitatem illorum qui locum custodirent, constructæ. Hæc omnia dedicauit imperator, ut Seruatoris nostri Apostolorum memoriæ apud omnes gentes æternitatem compararet. Attamen in ipsa cœdificatione etiam aliud quiddam spectabat, quod primis temporibus obscurum, ad extremum ab omnibus manifestè deprehensum est.

*Quòd in eodem Martyrio monumentum pro
tumulo sibi inædificauerat.*

CAP. LX.

HIS igitur in oportuno venturæ mortis diem hic locum sibi prouida dispensatione designauit, incredibili fidei propensione prouidens cum iam corpus suum communem cum Apostolis appellationem post mortem participaret, fore ut defunctus quoque præcationum quæ ibidem essent ad Apostolorum gloriam offerendæ, particeps efficeretur. Quare cappas illic duodecim quasi sacras quasdam columnas ad Apostolici collegij honorem memoriâque
attol-

EUSEBII DE VITA

attollens, medium inter ipsos conditorium suum locabat, quod vtrinque seni claudebāt Apostoli, sano certe vt dixi consilio praecogitans, quod mortui corporis tabernaculum ibi digne decenterq; quiesceret, atque hęc ille longo ante tempore cogitatione cum depinxisset, ecclesiam Apollolis dedicauit, quam plurimum vtilitatis illorum memoriam animæ suæ conciliaturam existimans, neque sane vota eius, expectationemq; fefellit Deus. Nam vt primas Paschalis celebritatis exercitationes expleisset, ipsumq; salutarem diē cum sibi ipsi clarum & illustrem egisset, tum aliis omnibus omni cum lætitia celebrem reddidisset: cum eodem tempore & extremum diem obiret, & has celebritates curaret: Deus cuius nutu hęc omnia gesta sunt: hoc peraccommodato tempore ad meliorem eum vitæ conditionem diuinitus transferre voluit.

*Inæqualis corporis intemperies cum esset Heleno-
poli, & preces ab eo cum baptizaretur
adhibitæ. CAP. LXI.*

NAM cum primum oboriretur ei quædam corporis inæqualis intemperies, ad eamq; iam vehementior dolor accessisset, ad calida ciuitatis balnea proficiscitur, & inde ad ciuitatem matris suæ cognominem, vbi in martyrum sacra æde diu versatus supplices preces & vota publica adhibuit Deo. Vt verò ei in mētem venit extremus eius vitæ dies: existimaretq; hoc tempus opportunum esse ad delenda illa errata, quæ quoniam mortalis erat admiserat: crederetq; arcanorum mysteriorum efficacia & salutaris lauari imitatione mentem expiari: hęc inquam cum ei in mentem venirent, humi procumbens genibus, & in ipsa Martyrum æde errata sua cōfessus, supplicem se Deo offerebat. Vbi primum manuum per precationē impositione dignus habitus est. Inde discedens ad suburbana Nicomediæ ciuitatis peruenit: & conuocatis episcopis ita ferè ad eos loquutus est.

*Hortatur episcopos Constantinus, vt donent
eum Baptismate. CAP. LXII.*

QVAM ego fratres auida mente omnibusq; votis à Deo salutem multis hisce annis deprecatus sum: eam nunc hodie-

hodiernus dies à me vehementer expectatus attulit. Tem- *Hic refutat*
 pus igitur est, vt tandem insigni illo, per quod immortalita- *Stroph. i. h. i.*
 tem adipiscemur, perfruamur. Quod ego etsi in illius Ior- *oria sua fals*
 dani gurgitibus, in quibus seruator noster ad nostrum exem- *stificatur*
 plum lauatus esse memoratur facere constitueram: tamen
 Deus quod mihi maxime accommodatum esset cernés, hoc
 in loco eisdem mysteriis dignatur. Omnis igitur amouea-
 tur dubitatio. Quòd si is in cuius arbitrio mors ac vita con-
 sistunt vitam inter vos longiorem viuere permiserit, & hæc
 eius menti sententia steterit, vt post hac aliquando commu-
 nes cum populi Dei grege preces in ecclesia coniungam, vt
 uendi leges mihi, quæ seruo Dei conueniant ponere, haud-
 quaquam differam. Atque quidem hæc ille. Illi verò sacro-
 rum religione consummata, adhibitisq; stas diuinæ insti-
 tutionis ceremoniis, arcanorum mysteriorum eum partici-
 pem faciunt: certa quædam quæ oportebat præfinientes.
 Et sanè ex omni omnium imperatorum memoria solus Cō-
 stantinus in Christi martyriis renatus, & sacris initiatus, di-
 uinoq; sigillo donatus, & spiritu lætitiā concipiens, pror-
 susq; nouus redditus, ac diuina oppletus luce, per immen-
 sitatem fidei incredibiliter quidem animo gestiebat: sed ad
 clarissimam & euidentissimam vim diuinæ maiestatis obstu-
 pescebat. Confectis verò omnibus sacris splendido regio-
 que apparatu, atque adeo luce clariore conuestitus, candi-
 dissimo in lecto se reclinauit: reiecta iam purpura, quam am-
 plius nolebat attingere. Tum verò clarissima voce, cū pre-
 catus, Deo gratias egisset, hæc ferè addidit.

*Quomodo postquam baptizatus sit, Deum præ-
 dicauerit. CAP. LXIII.*

NVnc reuera noui me beatum esse, nunc immortalī vi-
 ta dignum esse habitum, nunc diuinæ lucis participem
 esse factum. Simul miserorum reiecit sortem, quos in-
 fœlices prædicabat, quòd hisce diuinis bonis orbatī essent.
 Cū verò centuriones & duces militares intromissi, casum
 suum deplorarent, quòd deinceps se orbos fore lugubri vo-
 ce testarentur, longioremque ei vitam optarent: etiam his
 respondit: se nunc veram vitam adeptum esse, seque ipsum
 solum intelligere, cuius fœlicitatis particeps factus sit: ac

Qq

pro

EVSEBII DE VITA

propterea festinare, nec migrationem ad Deum suum procrastinare. Deinde quæ videbantur extrema quasi voluntate sua disponebat, ac Romanos qui regiam ciuitatem incolabant annuis pensionibus honorificè donabat. Liberis verò suis regni hæreditatem tanquam patrimonium relinquebat. Cæteraq; omnia, quæ ei videbantur, expressè disertisq; verbis describebat.

Constantini mors in ipsa Pentecostes celebritate circa meridiem.

CAP. LXIII.

HAEC sigillatim omnia gesta & consummata sunt maxima illa celebritate veneradæ & sacratę Pentecostes, quæ septem continuas hebdomadas omnibus honoribus decorata, ad extremum vnitatis numero consignata est, quo tempore sacrę literę testantur, & communis nostri Seruatoris in cælos ascensum, & sancti ad homines spiritus descensum accidisse: Huius in celebritatis extremo ferè die (quã si quis omnium celebritatum principem & maximam vocet, haud aberrauerit) omnia ista cõsequutus imperator, ipsa meridie ad Deum suum assumptus est, partem sui mortalem mortalibus cognatã relinquens humi: sed animi partem intelligentem & diuinam Deo coniungens suo. Hic Constantini extremus vitę dies fuit. Sed progrediamur longius.

Legionum & ducum lamentationes.

CAP. LXV.

Satellites igitur & vniuersus stipatorum cœtus, dilaceratis vestibus, corporibusq; ad pauimenta proiectis, & collis ad solum capitibus, lugubres voces cum magno luctu & clamoribus ædebant: cum identidem dominũ, principem, imperatorem, & tamen non vt dominum & tyrannum, sed vt patrem pij liberi & germani inclamarent: Centuriones verò & manipulares seruatorem, custodem, beneficum prædicarent: totus exercitus cum omni reuerentia tanquam ouium greges pastorem suũ desiderarent: Populus omnis per omnem urbem volitaret, occultum animi vulnus apertis vociferationibus & clamoribus contestans. Reliqui demisso vultu tanquam obstupefacti incederent: singuli eã sibi

sibi calamitatem præcipuè accidisse putarent, seque ipsos quasi communi humanæ vitæ salute orbatos mirabiliter affigerent.

*Quomodo funus Nicomedia Constantinopolis
in Palatium translatum sit.*

CAP. LXVI.

HIC milites arreptum cadaver aurea capsula includit, & undique purpurea veste contextum, Constantino-
polim perducunt. Ibi tum in omnium magnificentis-
simis imperatoriis ædibus celfo atque edito loco deponit:
luminibusq; circum funus aurea super candelabra accensis
admirabile spectaculum intuentibus præbebant, & sanè e-
iusmodi, quale nunquam in tetrivallum à condito mundo
sub sole visum est. Nam intus in ipso ferè medio regij Pa-
latij, excelsa & aurea capsula inclusum imperatoris corpus,
imperiali apparatu, id est purpura & diademate ornatu per-
multi circumfusi vigiles die noctuq; asservabant.

*Quomodo etiam mortuus à comitibus & cæteris
perinde atque vivus honorabatur.*

CAP. LXVII.

IAM totius exercitus duces & comites, omniumq; prin-
cipum cætus, quibus antea in more fuit Imperatorè ve-
nerari: pristinum morem & consuetudinem conseruantes,
statis temporibus introeantes, imperatorem in capsula ia-
centem tanquam vivum etiam post mortem humi procum-
bentes salutabant. Horum reuerentiam eodem pietatis of-
ficio subsequutus est senatus, & omnes reliqui magistratus:
Tum vero cuiusvis ordinis hominum etiam muliercularu
& puerorum infinita turba ad idem spectaculum conflue-
bat. Hæc per multos dies factitata: quòd exercitus confi-
stere funus eo loco, & per se asservari constituerat, quoad
eius filij reuersi, efferendo paterno per ipsos funere patrem
suum honorassent. Solus vero iste beatus imperator etiam
mortuus regnavit: Cùm ei soli post hominum memo-
riam, vel ipso Deo authore, omnes qui solebant hono-
res tanquam superstiti tribuerentur. Nam cum is so-
lus ex omnibus Imperatoribus Regem omnium Deum
& CHRISTVM eius, omnibus vitæ actionibus præ-

Qq 2 san-

EVSEBII DE VITA

sanctęque coluerit: iure sane etiam hunc honorem solus adeptus est, vt Dei voluntate, quod in eo morte sepultum erat, tamen apud homines regnaret, vt ista scilicet ratione nobis Deus significaret, animorum regnum, hiis qui non prorsus obduruerunt, nunquam consensescere, nunquam emori. Atque hæc quidem isto modo.

Quomodo exercitus decreuerit, vt eius filij Augusti vocarentur.

CAP. LXVIII.

INterea duces selectos quosdã è toto exercitu homines, quorum aliquando erga principem fides & beneuolentia perspecta fuit, ad Cæsares mittunt, qui omnem rem gestã eis nunciarent. Id quod illi cum diligenter fecissent, cumq; statim quasi diuiniore quodam afflatu cunctę per omnes oras sparsę legiones de imperatoris morte audiuisent: eodẽ animo & consensione statuunt, se perinde atque adhuc sibi magnus imperator Constantinus viueret, neminem, præter eius filios Romani imperij principem agnituros. Ac nõ multo post, non iam eos Cæsares solum, verum etiam augustos omnes nũcupari volebant: quæ vox maximæ cuiusdam dignitatis plena, celsissimi imperij propria nota est. Hęcq; omnium copiarum quocunq; loco essent vna eademq; consensio, vel ipso temporis momento ad omnium aures peruenerat: cum ipsi sua decreta & sententias vicissim secum per scripta communicarent.

Romę quis luctus ob Constantini mortem, & statuarum honos ei post mortem tributus.

CAP. LXIX.

VT verò imperatorem vita functum esse senatus populusq; Romanus, ac tota imperatoria ciuitas accepisset: cum hac fama nihil sibi grauius aut luctuosius accidere posse existimarent, nullum dolori & lamentationi modũ statuebant. Nam balnea clausa & fora, publica item spectacula summotã, & præterea omnia, quæ per vitæ ocium & tranquillitatem facere solebat animus pacatus, & nulla perturbatione impeditus. Nam qui ante omnibus læticiis affluebãt, nunc tristi & demisso vultu in publicum procedebant: &

omnes

omnes tamen beatum imperatorem acceptumq; Deo & vere imperio dignum prædicabant. Neque hæc voce tantum & clamoribus significabant, verum etiam re ipsa declarabát: cum eum vita functum pictis tabellis tanquam viuum cole- rent. Nam cum cæli effigiem in tabella propriis coloribus expressissent: depingunt eum super cælestes orbes in æthereo coetu requiescentem. Iam liberos eius hii solos rerû dominos & augustos nuncupabant. Adhibitisque supplicibus vocibus funus imperatoris sui ad ipsos efferre, & in imperatoria vrbe deponere cupiebant.

Quomodo funus à Constantio filio Constantinopoli depositum sit. CAP. LXX.

HIC honos ei, à legionibus, homini ab ipso Deo honorato delatus est. Sed minor natu filius ad patris funus accedens, idemq; princeps efferendi funeris in urbem id deduxit. Præibant turmatim militum cohortes, infinita hominum turba sequebatur, imperatoris funus hastatis & armatis militibus cingebatur. Ut verò ad feruatoris nostri Apostolorum ædem ventum est, funus deponunt. Sic adolescens Constantius Imperator, cum præsentia sua, tum reliquis rebus tanto homine dignis, omnia patri pietatis officia præstabat.

Sacra Synaxis in Apostolorum martyrio celebrata in mortem Constantini.

CAP. LXXI.

SED cum is iam cum reliquis militum cohortibus secessisset, aderát Dei sacerdotes, circûfusi turba ac vniuerso pietatis studioso populo, à quibus diuinus per preces cultus adhibitus est. Hoc igitur loco, excelsò solio iacens beatus princeps gloriose prædicabatur. Iam populus frequens vna cum sacerdotibus, non sine lachrymis, & sane magno cum gemitu, preces pro anima imperatoris Deo fundebant: in quo & illi gratum atque optatum pio principi officium præstabant, & Deus ipse singularem beneuolentiam erga famulum suum ostédit: quòd post mortem charis eius ac germanis filiis, patris sui successoribus, imperium donasset: & quem votis expetiuit locum, vna cum Apostolorum

Q. 93

memo-

EVSEBII DE VITA

memoria consequutus est. Nam adhuc quidem licet contemplari ter beatæ animæ tumulum apostolici nominis appellatione decorari, & ad Dei populum aggregari, diuinisq; cæremoniis & mystico sacrificio sanctarumq; precationum societate perfrui, atque etiam post mortem cum imperio esse: tanquam iam in filiis reuiuiscens summam imperij administraret, Victor, Maximus, Augustus ipsa appellatione vocitatus.

De Fœnice aue. CAP. LXXII.

NEque tamen ita vt AEgyptia illa auis, quam aiunt, cum naturæ prouidentia vnica sit, sibi ipsi mortem consciscentem in aromatum aceruo emori, ex cineribus verò eius reuiuiscere & excitari aliam eiusmodi, qualis ipsa fuit: sed seruatoris sui exemplo, qui pro vno fere tritici semine, benedicente Deo, spicam multis seminibus refertam exhibuit, suoq; fructu vniuersum orbem compleuit: ita is ter beatus per trium liberorum successione, pro vno multiplex redditus est: Ita vt in imaginibus & picturis apud omnes gentes, vna cum liberis suis eundem honorem adeptus sit, & Constantini nomen etiam vita sua retineat.

*Quomodo in nummis Constantinum tanquam in
ælum ascendentem sculpsert.*

CAP. LXXIII.

IAM verò in ipsis nummis exsculptæ formæ, quæ vna parte beatum hunc nostrum obuoluto capite repræsentabant: altera parte quadrigis, instar aurigæ infedentem, demissa illi cœlitus manu dextra exceptum.

*Quòd Deus ab eo honoratus, iure eum
vicißim honoribus affecerit.*

CAP. LXXIIII.

HÆC exempla cum omnium mortalium Deus in solo Constantino, qui ex omnibus Christianis maxime tandem aliquando Christianus declaratus est, nostris oculis proponeret, nimirum ostendere voluit, quantum
inter

inter eos interfit, qui ipsum Christumque suum colere vel-
lent: quiq̄ue contrariam sectam sequerentur, id est, qui ec-
clesiæ eius bellum inferentes, ipsum sibi hostem & inimi-
cum redderent: cum cuiusque vitæ exitus manifestum ar-
gumentum præberet suæ cum Deo inimicitia: quemadmo-
dum Constantini extremus dies, quanta pietate Deum co-
luisset, apertè demonstrabat.

*Quòd superioribus omnibus Romanis imperato-
ribus pietate præstiterit Constantinus.*

CAP. LXXV.

Solus enim ex omnibus Romanis imperatoribus, Deū
Somnia regem incredibili pietatis studio honoravit:
Solutus omni cum libertate vocis & linguæ Christi ver-
bum personuit, solus ut ita dicam, ecclesiam eius præter cæ-
teros ab omni ævo honoribus affecit: solus impium mul-
torum deorum fictitium cultum sustulit, omnesque vias I-
dololatriæ refutavit: solus igitur & dum viueret, & post-
quam est mortuus, his honoribus cumulatus est, quales
neminem aliquando, nec apud Græcos nec Barbaros,
sed ne antiquissimis quidem Romanorum tem-
poribus (cum neminem cum isto confe-
rendum vlla vnquam seculorum
memoria nobis profuderit)
adeptū esse quisquam
commemorare
potest.

Finis quarti libri.

29 4

CONE